

Editörler: Aysel Yıldız, Yannis Spyropoulos, M. Mert Sunar,

Payitaht Yeniçerileri - Padişahın “Asi” Kulları, 1700-1826,

İstanbul: Kitap Yayınevi, 2022, 427 s., ISBN 978-605-105-221-2.

Avrupa Araştırma Konseyi (ERC) tarafından desteklenen ve “Janissaries in Ottoman Port-Cities: Muslim Financial and Political Networks in the Early Modern Mediterraen (JaNet, Osmanlı Liman Şehirlerinde Yeniçeriler: Erken Modern Akdeniz Dünyasında Müslümanların Finansal ve Siyasi Bağlantıları)” başlıklı projenin bir parçası kapsamında editörlüğünü Aysel Yıldız, Yannis Spyropoulos, M. Mert Sunar’ın üstlendiği bu kolektif çalışma, Kitap Yayınevinin Tarih ve Coğrafya Dizisi’nin yüz on sekizinci sayısı olarak yayınlanmıştır. Eserde Osmanlı başkentinin önemli bir parçası hâline gelmiş, siyasetine ve ekonomisine yön vermiş olan yeniçerilere farklı bakış açılarıyla yaklaşan sekiz araştırmacının çalışması yer almaktadır. “İstanbul, Taşra ve Yeniçeriler” başlıklı editörlerin kolektif olarak ele aldığı giriş kısmı (s.13-36) 18. yüzyıla gelindiğinde yeniçerilikte yaşanan değişimi konu alır. İstanbul, taşra ve yeniçeriler hakkında genel olarak bilgi veren bölümde ocağın mevcudunun artması ve ademimerkeziyetçi bir yapı kazanmasından bahsedilmekle birlikte “payitaht yeniçerileri” olarak adlandırılan ocak mensuplarının İstanbul içerisinde yayılmaları ve şehir dokusuna olan nüfuzlarından bahsedilmektedir. Buna göre, 16-18. yüzyıllarda yaşanan idari ademimerkezileşme yeniçerilerin askeri kimlikleri dışına çıkarak reaya ile sosyal bağlar kurmasına olanak sağlamıştır. Ancak ademimerkezileşmenin tek sebebi merkezi idaredeki güç kaybı değildi. Önceki iki yüzyılda ocak dışından katılımlar ile sayıları iyiden iyiye artan bu askeri sınıf 18. yüzyılda rotasyon uygulamasına son verilmesiyle ocağın taşradaki ortalar üzerindeki etkisinin azalmasına yol açtı. Dahası 16. yüzyıla kıyasla çok daha fazla orta İstanbul dışında konuşlandırıldı. Bunun en önemli sebebi Osmanlı idarecilerinin yeniçerilerin payitahttaki siyasi nüfuzlarını azaltmak istemeleriydi. Ancak bu çaba çoğunlukla başarısız olacaktı. Sonuçta yeniçeriler İstanbul’da siyasal gücünü korurken aynı zamanda taşrada yerleştikleri bir süreç başladı. Bu durum ise zaman içerisinde merkez ve taşra arasında çift yönlü sosyal, kültürel ve ekonomik bir bağın oluşmasına sebep olmuştur. Bu yerleşme yukarıda bahsedilen karar ve süreçlerin bir sonucu olsa da gerçek motivasyonu ve itici gücünü bunların hiçbirinden değil ekonomik şartlardan alıyordu. Zira enflasyon ve devalüasyonun hüküm sürdüğü Osmanlı ekonomisinde yeniçeri ulufesi artık geçim için yeterli değildi. Bu sebeple, yeniçeriler kendilerini ticaret başta olmak üzere başka geçim kaynaklarına yönelmek zorunda hissediyorlardı.

Yerleşen bu kişileri birleştiren özellik ise yeniçeri olmaları veya yeniçeri esamesine sahip olmalarıydı.

Editörlerin yeniçerilerin esnaflaşmasına dair giriş kısmında verdikleri bilgilerin ardından Yannis Spyropoulos tarafından kaleme alınan ve “Yunan Bağımsızlık Savaşı Sırasında Ele Geçirilen İki Yeniçeri Mektubunun Düşündürdükleri” başlıklı ilk bölüm (s. 37-62) aslında sadece yeniçerilik değil tüm Osmanlı tarihinde hem kaynak azlığından dolayı eksik kalan hem de yeteri kadar ilgi çekmediği için çok fazla gelişmeyen bir alan üzerinedir: kişisel anlatılar veya ben anlatıları. İşte bu ben anlatılarını içeren kaynaklardan biri de mektuplar olup bölüm iki farklı mektubu içermektedir. Çalışma kapsamında incelenen ilk mektup Yunan İsyanı sırasında ocağın 59. Bölük Ortası’na mensup Süleyman ve Osman adındaki iki kardeşi konu edinirken ikinci mektup 14. Cemaate mensup iki iş ortağı arasındaki ticari yazışmayı içermektedir. Aslında her iki mektup da çok kısadır ve bahsi geçen yeniçeriler hakkında çok küçük detaylar vermektedir. Bununla beraber yazarın kapsamlı ve bir o kadar titiz çalışması sayesinde diğer belgelerden birtakım tamamlayıcı bilgilerle hem bu kişilerin gerçekliğini hem de ilgili kişilerin yeniden seslerinin duyulmasını sağlamıştır. 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yoğunlaşarak İmparatorluğun belirli merkezleri arasında siyasi ve ekonomik ilişkilerde yeniçeri ağı etkili bir hâle dönüşmüştü. Belirli cemaate mensup yeniçeriler kurdukları muazzam bilgi akışına paralel olarak etkin oldukları eyaletler arasında haberleşme konusunda önemli bir irtibat kanalı sağlamaktaydılar. İlgili mektuplar da bu konuya örnek teşkil edecek şekilde ilki İstanbul-Girit, ikincisi ise Kandiye-İstanbul arasındaki irtibatı konu edinmesi bakımından önemlidir. Ailevi kaygıyı içeren ilk mektup aynı aile üyesine mensup olup aynı cemaat ortasına kayıtlı olan ve onlar dışında bir kardeşin daha varlığına işaret ederek yeniçeriliğe mensup kişiler arasında aile bağları ve esame konusunda devletin yasal uygulamalarının ne derece etkisiz olduğunu göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Ayrıca az da olsa dönemin siyasi havası yani 1821 Yunan İsyanı konusunda satır aralarından bilgiye de ulaşmak mümkündür. Ticari ilişkiler ağına dayanan ikinci mektup ise yeniçeri cemaatleri arasında gelişen ticari ilişkileri gözler önüne sermekte ve askeri kimliklerinin kendilerine iyi bir kazanç kapısı sağladığını göstermektedir. Bu da yeniçeri cemaatlerinin kendi içerisinde hem sayı hem de imparatorluk coğrafyasında ne kadar geniş alana yayılırlarsa o kadar etkin ve güçlü olduklarının göstergesidir. Nitekim ikinci mektubun muhataplarının bağlı oldukları cemaatin Yeniçeri Ocağı’nın lağvedilmesinden sonra alacak-borç ilişkilerini gösteren kayıtlar hem kendi aralarında hem de toplum ile olan ilişkilerinde ulaşılmış oldukları ticari

boyutu göstermektedir. Özellikle belirli merkezler ile ocağın merkezi olan İstanbul arasında ortaya çıkan ve savaş dönemlerinde de kesintisiz olarak devam ettirilmeye çalışılan ticari ilişkilerde esasında sıradan insanların dönemin getirmiş olduğu siyasi ve ekonomik şartlara bağlı olarak kendileri ve ailelerinin geçimlerini sağlama mücadelesi de göz ardı edilmemelidir. Hatta savaş girişimci yeniçeriler için yeni fırsatlar bile ortaya çıkarmıştır. Bunda yeniçeri kimliğine sahip olmanın verdiği kolaylık da söz konusudur. Bölüm bu bilgileri verirken kısa süre için hayatlarına dahil olduğumuz kahramanların akıbeti hakkında muhtemelen hiçbir zaman cevaplanamayacak soruları da aklımıza bırakıyor.

“Kişisel Dünyalar, Aidiyetler ve Toplum: İstanbul’da Yeniçerilerin ve Ailelerinin Vasiyetleri (1750-1826)” başlıklı ve Yahya Araz tarafından yazılan ikinci bölüm (s. 63-100), 76 senelik zaman diliminde İstanbul kadı sicillerine kaydedilmiş yüzlerce yeniçeri vasiyetinin incelenmesini kapsamaktadır. Ustalıkla analiz edilen ve aslında tamamen özel bir evrak türü olan vasiyetler sayesinde yazar; yeniçerilerin memleket bağları, mahalle kökenleri, kişisel ilgileri gibi birçok konuda çıkarımlarda bulunmuştur. İncelenen 942 vasiyetin 210’u yeniçeriler ile ilintili olup “Beşe” lakabı da dâhil olmak üzere yeniçeri olduğuna kanaat getirilen bu şahsiyetler belgelerde vasiyet eden, vasi veya nazır durumundadırlar. Yeniçerilerin toplum ile ilişkilerine ve kendi iç dünyalarına örnek teşkil edecek önemli bir alan, vasiyetlerine konu olan bağışlardır. İster ocakta önemli makama sahip olsun isterse de ocağın en alt kesiminde görev yapsın insani duyguların gereği olarak öncelikli olarak aile üyeleri sonrasında ise doğup büyüdükleri taşranın herhangi bir şehri ya da köyünde ölümlerinden sonra da bir nevi isimlerinin yaşamaya devam etmesini sağlayacak şekillerde mal varlıklarını şer’i hükümler doğrultusunda ihtiyaçlara yönelik kullanıma sunmuşlardır. Yeniçerilerin kendi ocaklarıyla olduğu kadar yaşadıkları şehir, mahalle ve aileleriyle bağlantılı alt kimlikleri onlara farklı sorumluluk yükleyip yeni aidiyetler ortaya çıkarmıştır. Özellikle 18. yüzyıla birlikte gerek dini gerekse de sosyal ve dayanışmaya yönelik kurulan vakıflarda da benzer şekilde yeniçeri kimliğine sahip kişilerin aktif rol aldıklarını görmekteyiz. Yeniçerilerin vasiyetleri onların ekonomik güçlerinin göstergesinin ötesinde insani duygularla inanç dünyalarına yönelik dini etkiyi göstermesi bakımından önemli verilerdir.

“18. Yüzyıl Ortalarında İstanbul Yeniçerileri” başlıklı üçüncü bölümde (s. 101-132), Taner Öztürk artık literatürde genel kabul görmüş olan yeniçerilerin toplumsallaşma olgusuna mekânsal bir perspektiften yaklaşmaktadır. Tereke defterlerinden elde edilen verilerin kullanıldığı çalışmada 18. yüzyıl ortasında yeniçerilerin çoğunluğunun kışla dışında yaşadıkları ve ikamet ettikleri mahalle ve

hanları genelde icra ettikleri esnaflıkla ilintili olarak tercih ettiklerini ortaya koymaktadır. Çalışmada 1748-1750 yıllarına ait on tereke defteri incelenerek toplam 169 yeniçeriden 139'unun kışla dışı yerleşim yerlerinde ikamet ettiği ve bunlardan da 118'inin aktif ticaret bölgelerinde yaşadığı ve bazılarının da han ve dükkânlarda ikamet ettiği bulgularına ulaşılmış olması önemlidir. Bir yüzyıl öncesi ile şehirdeki yerleşim yerleri karşılaştırıldığında üçra bölgeler dışında şehrin hemen hemen her tarafına yayıldıkları ve büyük çoğunluğunun da Suriçi'ni tercih ettikleri görülmektedir. Bunda Suriçi'nin hem kışlalarına yakın olması hem de şehrin sosyal ve ekonomik olanaklarının bu bölgelerde yoğunlaşmış olmasının payı büyüktür. Kışla dışı yaşamda dikkate değer bir başka husus da hanlarda ikamet eden yeniçeri sayısının da önemli bir boyuta ulaşmış olmasıdır. Yeniçerilerin kışla dışı hayatı seçmelerindeki en önemli etken aile ve iş hayatına sahip olmalarıdır. Han ya da bekar odalarını tercih edenler ise ya evli olmayan ya da ailesi memleketinde olup İstanbul'da bekar hayatı yaşayan yeniçerilerdir.

Kitabın dördüncü bölümü (s. 133-156) İstanbul'un en önemli loncalarından olan ve yeniçerilerin de aktif olarak yer aldığı kayıkçı esnafını konu edinmektedir. Abdulmennan M. Altıntaş tarafından kaleme alınan bu bölüm "İstanbul Loncaları ve Yeniçeriler: Kayıkçı Esnafı Üzerine Bir Deneme: (1677-1752)" başlığına sahiptir. Yazar 1677 yılı ile 1751-1752 yıllarına ait farklı fonlarda yer alan kayıkçı yoklama defterleri kapsamında yeniçerilerin İstanbul loncalarındaki faaliyetlerini inceleyerek esnaflaşmaları ve kayıkçı esnafı örneği üzerinden yeniçerilerin sivil kökenli esnafla olan ilişkileri, ocakdaşlık ve hemşerilik bağları konusunda değerlendirmelerde bulunmuştur. Esnaf yoklama defterleri denilen bu kayıtları diğer yoklamalardan farklı yapan şey her bir kayıkçı esnafının kimliği ve aidiyeti hakkında bilgi vermesi ve bu şekilde bahsi geçen esnaf grubu içinde yeniçerilerin varlığının ve çalışma yöntemlerinin net şekilde ortaya konulmasıdır. Yazarın bu defterlerden tespit ettiğine göre iki farklı defter arasında en büyük değişim askeriyeye mensup kayıkçı sayısındaki artıştır. İkinci büyük değişim ise 1677 senesinde kayıkçı esnafı arasında yeniçerilerin nicel bir üstünlüğü söz konusu iken 1751/1752 senesine gelindiğinde bu üstünlük kaybolmuş ve kapıkulu ocaklarına mensup askerler de kayıkçı esnafı arasında ciddi sayıda yer bulmuştur. Bu tespitin tarih yazımı açısından en önemli sonucu esnaflaşmanın sadece yeniçerilere özgü olmadığıdır. Aslında 18. yüzyıl ile bir taraftan yeniçeriler esnaflaşırken bir taraftan da sivil esnafın esame satın alarak veya himaye yoluyla ocağa dâhil olmaya başladıkları sürecin daha da belirginleştiğini görmekteyiz. İşte bu çift yönlü geçiş yapı bu konuda yapılan çalışmalarda da karşılaşılan en büyük zorluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

Nitekim dönemin kayıtlarından bazen kimin yeniçeri kimin esnaf olduğunu anlamak muğlak bir hâl alabilmektedir. Özellikle de toprak kayıplarına bağlı olarak İstanbul, Balkanlar, Anadolu ve Kafkasya'dan işsiz bekar erkeklerin göçüne maruz kalmıştır. Öngörülemeyen bu göçlerin sonucu başkentte işsizliğe, enflasyona ve iâşe sorunlarına sebep olarak toplumsal huzursuzluğu getirmiştir. Taşradan İstanbul'a gelen göçmenler sadece kol gücüne dayandığı için ulufesi yetmeyen ve başka bir iş kolunda yer edinemeyen yeniçeriler için kayıkcılık mesleği oldukça rağbet görmekteydi. Bunun dışında hazineden aldığı maaşından feragat ederek kayıkcı esnafı kethüdalığına atanan yeniçeriler de mevcuttu. Bu durum esnaf teşkilatının içerisinde asker kökenli kimselerin yer edinmelerini kolaylaştırmış olabilir.

“İstanbul Esame Piyasası Üzerine Notlar (1750-1826)” başlıklı beşinci bölümde (s. 157-199) İrfan Kokdaş yeniçerilerin bir çeşit maaş kartı olan esame satışlarına ekonomik ve hukuki açılardan yaklaşmaktadır. Çalışmada veri olarak İstanbul Davud Paşa ve Ahi Çelebi mahkemelerine ait kayıtlar içerisinde esame sözleşmeleri ve ilgili dava hükümleri incelenerek esame piyasasının işleyişi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Konu ile ilgili 332 dava kaydı incelenmiştir. Esame satışının görünüşte yasak olmasına rağmen nasıl birçok esame satışının sicillere sıradan şekilde kaydedilebildiği sorusundan yola çıkan Kokdaş, aslında devletin esame satışlarını yasaklayan fermanları defalarca yayınlamasının sebebini alışverişi durdurmak değil, sadece bu piyasanın kontrolünden çıkmasını engellemek için bir hamle olarak değerlendirmiştir. Esamelerin özellikle III. Selim ve II. Mahmud dönemlerindeki enflasyon ve devalüasyona rağmen hâlâ revaçta olmasını ise bu maaş kartlarının çoğu yatırımın aksine sıcak para getirmesine bağlamaktadır. Esame sahiplerinin mahkemeler aracılığıyla işlemlerini kayıt altına alma istekleri ile devletin bu piyasayı yasakların çığnenmesini de göze alarak kontrol altına alma ve hukuki alana çekme amacı bir noktada kesişmekteydi. Yazar, aslında bu dönemle birlikte esnaf kollarında sadece yeniçerilerin ağır basmadığı bunların yanında Kapıkulu Ocağı'na bağlı diğer ocaklara mensup askerlerin de bu piyasada etkin olduğunu da ortaya koymuştur. Ayrıca mahkemeye yansıyan dava konularını daha çok satış sırasında alıcı-satıcı arasında yaşanan anlaşmazlıklar, ulufelerin geç ödenmesi sebebiyle satıştan sonra geçmişten kalan ödenmemiş ulufeleri kimin alacağı, esame sahipleriyle emanetçiler arasında yaşanan sorunlar olarak sınıflandırabiliriz. Esame konusu ile ilgili mahkeme kayıtlarına yansıyan bir başka dikkate değer nokta ise ocak görevlilerinin ilgili davada tanıklık rollerine ek olarak zaman zaman sorunun çözümünde aracılık etmiş olmalarıdır. Bu durum ocak içerisinde kişisel ağlar ve güç ilişkilerinin bu anlaşmazlıklarda oynadıkları mühim rolü

göstermesi bakımından önemlidir. Kitabın diğer bölümlerinde de sıklıkla bahsi geçen göç olgusu bu bölümde de bu sefer esame sahipliği üzerinden yorumlanarak ortaya çıkardığı sonuçlar bakımından değerlendirilmiştir. Nitekim incelenen dava kayıtlarında bahsi geçen şehirler ile yine bu dönemde İstanbul'a yoğun göç veren bölgeler örtüşmektedir. Sonuç yine akrabalık, hemşerilik ve aynı zamanda ocak bağlantıları bakımından oluşan bağlar olmuştur.

Aysel Yıldız tarafından kaleme alınan 6. bölümde (s. 201-259), yeniçerilerle birlikte diğer askeri birliklere mensup kimselerin karışmış oldukları isyanlar İstanbul özelinde değerlendirilmiştir. "İstanbul'un Asi Kulları: Yeniçeriler, Sipahlar ve Cebeciler" başlıklı bölüm, yazarın yeniçeri ve kapıkulu ocakları literatürüne ne kadar hâkim olduğunu gözler önüne süren bir literatür değerlendirmesi ile başlar. Sonrasında 17. yüzyıldan 1826'ya kadar İstanbul isyanlarını analiz eder. Yeniçerilere atfedilen İstanbul isyanlarında asilerin kimliklerine mercek tuttuğu çalışmasında 500'ün üzerinde asinin biyografisini başta vakayinameler olmak üzere çeşitli arşiv kaynaklarından yıllar alan zahmetli bir çalışmanın sonucunda elde etmiştir. Bu isyanlara katılan ya da bir şekilde destek veren kimselerin kimlikleri elde olan veriler ışığında değerlendirilerek ilgili isyanda kendi çıkarları mı, halk adına mı ya da bağlı buldukları ocağın çıkarları adına mı buldukları konusuna odaklanılmıştır. İsyancıları bozulmanın bir sonucu olarak göstermekten öte isyanların öne çıkan aktörlerinin sesini duyurmaya ve bu şahısların kimlikleri üzerinden bu sorulara yanıt bulunmaya çalışılmıştır. Yıldız'ın ulaştığı sonuçlara göre bu isyanlar sanılanın aksine sadece yeniçeri isyanı değildir. Yeniçerilerin isyancılara oranı dönemlere göre değişmesine rağmen hiçbir isyan tamamen yeniçeri isyanı olmamıştır. Diğer bir çarpıcı sonuç ise bu isyanlara yeniçerilerin esnaf değil askeri bir kimlikle katılmış olmalarıdır. Dolayısıyla bu durum esnaf kimliğinin yeniçeri kimliğinin önüne hiçbir zaman geçmediğini göstermektedir. Sivil halktan öte başkentte bulunan sipah ve yeniçeriler başta olmak üzere askeri sınıf mensuplarının aktif olduğu isyanlarda özellikle bu kesimlerin bağlı oldukları askeri birlikler üzerinden kurumsal imtiyazlarını devam ettirme ve sivilleşme/esnaflaşmalarına bağlı olarak ekonomik çıkarlarını kaybetmeme bu isyanlarda yer almalarındaki öncelikli sebepleri oluşturmuştur. Dönem kaynakları ve ilk dönem Cumhuriyet tarihçileri bu isyancıları daha çok hem savaşlarda yaşanan mağlubiyetlerin müsebbibi hem de Batılılaşma yolundaki en büyük engel olarak göstermeye çalışmışlardır. Ancak ne var ki son dönem çalışmaları isyan olgusunu neden sonuç ilişkisi dışında birey bazına indirmesi bakımından önemlidir. İstanbul isyanları üzerine yapılan akademik çalışmalar daha çok yeniçeri odaklıdır. Yeniçerileri mutlakiyetçi sisteme karşı

direnç unsuru olarak gösterilmelerinin yanı sıra farklı sosyo-kültürel açılardan da çok yönlü bakan çalışmalar artarak devam etmektedir. Esasında askeri bir hareketle başlayan isyanlarda sadece farklı askeri birliklerin katılımı iç içe geçmemiş aynı zamanda toplumsal desteğin de verilmesiyle zaman zaman İstanbul halkının da sesini duyurmayı başarmışlardır. İsyânların nedeni daha çok isyancıların kendi askeri birlikleriyle doğrudan ya da dolaylı olarak yaşamış oldukları olaylar olup en temel sebebi ise ulufelerinin zamanında öden(e)memesine bağlı olarak ekonomik temellidir. Taşrada da çok sayıda benzer isyanlar yaşanmasına rağmen İstanbul isyanlarını önemli kılan devletin merkezi ve doğrudan padişaha/idareye yönelik olmasıdır. İsyânlara katılan askeri birliklerin etkinliği ise sayı bakımından fazla ve etkin oldukları dönemlerle ve askeri sınıfın sivilleşmesi ile doğru orantılı bir yapı sergilediği görülmektedir. Yani askeri sınıf sivilleştikçe ilerleyen dönemlerde isyanlara katılım sivil kesim tarafından da desteklenmiştir. Sipahiler 17. yüzyıl isyanlarında etkin olurken devam eden süreçte yeniçeriler yaşanan siyasi krizlerin de etkisiyle önemli bir güç hâline gelmelerine bağlı olarak İstanbul isyanlarının itici ve etkin gücü olmuşlardır. Bölümün dikkat çektiği bir diğer önemli husus yine diğer bölümlerde de değinilen göç olgusudur. 1730 isyanında somut olarak göç ve hemşerilik bağlarının isyanlarda etkin rol oynadığı gözlemlenmektedir.

“İstanbul’da Yeniçeri Ortalarının Karıştığı Sokak Çatışmaları (18. Yüzyıl Sonu ve 19. Yüzyıl Başları)” başlıklı yedinci bölümde (s. 261-285) M. Mert Sunar yeniçerilerin 18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyılın ilk çeyreğinde taraf oldukları sokak çatışmalarını ele alır. Birbirleriyle ve başta Arnavutlar olmak üzere diğer gruplarla çatışmaya giren ve zaman zaman halkı rahatsız eden yeniçerilerin çıkardıkları sorunlar konusunda verilen örnekler Vaka-i Hayriye’nin neden *hayırlı olay* olarak anıldığını bize canlı şekilde anlatmaktadır. Esasında bu tip çatışmalar İmparatorluk coğrafyası üzerinde birçok şehirde benzer sebeplerden dolayı yaşanmaktaydı. Ancak dönem kaynaklarında İstanbul’da yaşanan bu çatışmalar devletin merkezini de tehdit ediyor olmasından dolayı daha fazla yer bulmuştur. Ocak teşkilatında yaşanan değişimin sonucunda özellikle ekonomik alanda güçlenmelerine bağlı olarak ortalar arasında yaşanan ve çoğunlukla da bireysel nitelikte kalan bu güç savaşları esasında sokak çatışmalarının ya da meydan kavgalarının ötesine geçememiş olmasına rağmen siyasi otoritenin bu kaos ortamını bastırmakta zaman zaman yaşamış olduğu sıkıntılar merkezin zafiyetini göstermesi bakımından önemlidir. Çatışmaların daha yoğun yaşandığı dönemlerin özellikle isyan ya da savaş gibi belirsizlik ortamının etkin olduğu dönemlerle kesişmesi ayrıca manidardır. Nitekim incelenen dönemde 1768-1774 ve 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşları İstanbul’da

farklı yeniçeri ortaları arasında çatışmaların yaşandığı dönemler olarak tarih sayfalarında yerini almıştır. Özellikle ekonomik darlığın yaşandığı bu dönemlerde hayat pahalılığına da bağlı olarak ortalar arasında yaşanan rekabet artmaktadır. Yine savaş dönemleri sonrasında toprak kayıplarına da bağlı olarak İstanbul'a göç olgusunun nüfus artışına bağlı olarak yaratmış olduğu kaynak sıkıntısı sokak çatışmalarında bir başka etken olarak tartışılabilir.

Mehmet Savan ve Süreyya Uzun Pekşen tarafından kaleme alınan “Yeniçeri Şair Evreni ve Son Yeniçeri Şairlerden Galatalı Hüseyin Ağa'nın Dünyası” başlıklı son bölüm (s. 287-392) yeniçerilerin ürettikleri çeşitli edebi eserler üzerinden bu zümrenin sosyal ve kişisel yaşamlarına dair bilgiler sunmaktadır. Bu bölüm aynı zamanda yeniçeriler arasında ahlaki bozulmanın ne boyutlara ulaştığı konusunda net örnekler vermektedir. Bölüm şair yeniçerilerin adları, mahlasları, yaşadıkları dönem, dahil oldukları edebiyat sahası, eserleri, kariyerleri ve iktidarla olan ilişkilerinin toplu olarak gösterildiği tablolar ile yeniçeri şair evrenini ana hatlarıyla ortaya koymak ve Galatalı Hüseyin Ağa'nın destan mecmuasını tanıtarak bu eser üzerinden 19. yüzyılın ilk çeyreğindeki Osmanlı toplumuna dair bilgiler vermek amacını taşıyan iki bölümden oluşmaktadır. Destanın pek de bilinmeyen bir nüshası üzerinden tanıtılarak hem 19. yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlı toplumu üzerine çıkarımlar sağlanabilmesi hem de yeniçeri şair evreninin tanıtılması açısından önemlidir. 16. yüzyılla birlikte edebi alanda eserler vermeye başlayan yeniçerilerin bu eserlerinde dönemin giyim kuşamından beğeni ve zevklerine, kahvehane, hamam ve meyhane gibi sosyalleşme mekânlarına, yeniçeri-esnaf kültürüne dair bilgilere ulaşmak mümkündür. Ayrıca kitabın diğer bölümlerinin de büyük bir kısmında değinildiği gibi bu şiirlerde İstanbul'a yapılan göç olgusuna ve hemşerilik ağlarının varlığına da yer verilmiştir. Özellikle gündelik hayat içerisinde mahremiyetin daha serbest bir şekilde resmedilmesi onların özel alanları hakkında bazen çok da detaylı bilgiler vermesi bu kaynakların birincil elden kaynaklar olması yanında ben anlatıları olması açısından da ayrı bir değer ifade etmektedir.

Osmanlının en tartışmalı zümre ve kurumlarından biri olan yeniçeriler ve yeniçerilik üzerine yapılan çalışmaların sayısı her geçen gün artmaktadır. İlk başlarda dışarıda Osmanlı başarısının en önemli unsuru ve içeride hanedanın biricik ve tartışmasız konumda kalmasını sağlayan bu kurum daha sonraları mensuplarının padişah seçimi ve gündelik siyasete yaptığı müdahaleler yüzünden dönem eserlerinde olumsuz bir görüşle adeta bir iç düşman olarak ele alınmıştır. Yaklaşık son 40 yılda ise hem bu romantik yaklaşımın hem de ideolojik yönelimin terk edilerek yeniçerilerin toplumun bir parçası ve yeniçerilerin geçirdiği değişim ve dönüşüm

tarihsel bir olgu olarak mercek altına alınmaya başladığı görülmektedir. Burada tanıtmaya çalıştığımız eseri de bu son çabanın bir parçası olarak değerlendirmek mümkündür. Sekiz bölümden oluşan bu kolektif çalışmanın yazarları uzun süre Osmanlı tarih yazımında hüküm süren bakış açısının aksine yeniçerileri homojen bir yapı olarak ele almamışlardır. Eserdeki bölümlerin çoğunda merkezdeki ve taşradaki yeniçerilerin birbirlerinden kopuk olmadığına ve bu askeri sınıfın iki yönlü hareketliliğine özel bir vurgu yapılmıştır. Ocağın her ne kadar geçirmiş olduğu bir değişim ve dönüşüm olmuşsa da yeniçeriler kurumsal üst kimliklerini muhafaza etmeyi başarmışlardır.

Naime Yüksel Karasu

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi